

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ САМОСТІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ РОБІТ ПРИ ВИВЧЕННІ РОЗДІЛУ "ПРИРОДА ТА НАСЕЛЕННЯ СВОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕГІОНУ"

У статті розглянуто проблему методики організації самостійних та практичних робіт при вивченні розділу "Природа та населення свого адміністративного регіону" у 8 класі. Оскільки єдиних матеріалів для вивчення цього розділу немає, то досить часто спостерігається спрощене опрацювання цієї теми.

Ключові слова: самостійна робота, практична робота, географія рідного краю

The article addresses the issue of organizing independent and practical work when studying the section "Nature and Population of One's Administrative Region" in the 8th grade. Since there are no uniform materials for studying this section, simplified processing of this topic is often observed.

Key words: individual task, practical task, geography of the native region.

Проблема самостійної роботи учнів знайшла широке відображення в психолого-педагогічній та методичній літературі. У практиці викладання географії у школі застосовуються різні види самостійних робіт. Але при цьому немає певної системи, усвідомлюється їх об'єктивна складність, тому нерідкі випадки, коли учням дають завдання, з якими вони справитись не можуть або навпаки, занадто легкі, не викликають зусиль і інтересу. Часто спостерігається підміна самостійної роботи учнів різними видами тренувальних вправ, участю у розмові, де не потрібно пошук нового, а лише відтворюється, повторюється відоме.

Досі практичні роботи, передбачені програмою, проводяться не у всіх школах, виконуються учнями без відповідної підготовки. Недостатньо використовуються і можливості домашньої самостійної роботи у навчально-виховному процесі. У нашому дослідженні розглядається проблема самостійної роботи учнів щодо географії рідного краю.

Це пояснюється такими причинами:

1. Серед завдань, вирішуваних у школі, важливе місце належить вивченню регіонального компонента змісту географічного освіти, складовою якого є географія рідного краю.

2. Принципово нові підходи, закладені у програмі курсу географії, ставлять і нові методичні завдання перед курсом "Природа та населення свого адміністративного регіону".

3. Місце цієї теми як завершальної в курс географії України дозволяє орієнтуватися на досить високий рівень самостійності учнів і значно підвищити роль самостійної роботи у засвоєнні питань географії рідного

краю, оскільки попередніх та основному курсі школярі отримали достатню підготовку.

4. Незважаючи на велику кількість методичних досліджень, проведених з окремих питань методики вивчення свого регіону, проблема організації самостійної роботи учнів щодо географії рідного краю повинна бути предметом спеціального дослідження.

Існуюче протиріччя між необхідністю систематичного використання самостійних та практичних робіт у процесі огляду географії та відсутністю їх системи та методики виконання щодо географії рідного краю зумовило актуальність теми дослідження.

Високий рівень знань учнів та виховне значення шкільної географії нерозривно пов'язані з удосконаленням методів освіти. Головне завдання такого вдосконалення полягає у тому, щоб максимально розвинути розумову активність учнів та навчити їх самостійно здобувати знання з різних джерел. Для вирішення цього завдання велике значення мають самостійні роботи. Проблема самостійних робіт - одна з найбільш розроблених у методиці навчання географії. У методичній літературі висловлюється одностайна думка про величезне значення самостійних робіт учнів у вивченні географії. Так, Н.Н.Баранський називає самостійну роботу над підручником та іншими матеріалами "одним із цінних видів класної роботи" (Баранський, 1990). Т.С.Панфілова вказує, що самостійна робота школяра при оволодінні новими знаннями, з одного боку, забезпечує більш свідоме та повне засвоєння матеріалу, відкриваючи багато нових сторінок та властивостей фактів і явищ, що вивчаються, з іншого боку - розвиває його мислення, привчає до систематичної розумової діяльності та сприяє встановленню зв'язку теорії з практикою (Панфілова, 1960).

Підкреслюючи роль самостійної роботи у навчальному процесі, А.В.Даринський зазначає, що самостійні роботи за правильної їхньої організації сприяє розвитку в учнів інтересу до знань, більше міцному та свідомому засвоєнню матеріалу, сприяє вивченню різних географічних карт та атласів, а також спонукають їх до читання додаткової літератури для самоосвіти. Крім того, самостійні роботи сприяють активізації та розвитку творчої діяльності учнів, що у свою чергу є найважливішою умовою підвищення ефективності уроку. І нарешті, самостійні роботи є потужним засобом активізації розумової діяльності та засвоєння знань. (Даринський, 1961).

Самостійні роботи - важливий засіб формування наукового світогляду учнів. Вони допомагають засвоїти причинно-наслідкові зв'язки між географічними явищами, що сприяють формуванню особистого ставлення до матеріалу, що вивчається, направляють школярів на узагальнення знань, що розвивають їх мислення (Васильєв, Васильєва, 1990). Таким чином, самостійні роботи є найважливішою умовою успішного формування знань, наукового світогляду, розвитку пізнавальних здібностей та виховання учнів, підготовки їх до праці.

Багато методистів розглядають самостійну роботу лише як діяльність учнів без безпосередньої допомоги з боку вчителя. Тут головна ознака самостійної роботи – самодіяльність учня. Простота і чіткість цієї ознаки приваблюють переважна більшість методистів та вчителів географії, які вважають самостійною будь-яку роботу, де учень діє сам. Щоправда, при цьому додаються слова "активно", "творчо", "свідомо". Але зазвичай критерії активності, свідомості, творчості не виділяються, тому встановити, чи справді робота самостійна, неможливо.

Інші методисти та вчителі вважають самостійною роботою учня діяльність, яка потребує розумової напруги. Найбільш вдале (це визнається більшістю педагогів) визначення поняття самостійної роботи учнів характеризується такими ознаками:

- а) наявністю завдання вчителя;
- б) наявністю часу для виконання;
- в) наявністю результату у вигляді усних відповідей, письмових, графічних та інших робіт;
- г) необхідністю розумової напруги [5].

За цими ознаками значно важче відрізнити самостійну роботу від несамостійної. Зрозуміло, те й інше розуміння самостійної роботи правомірні. Однак перше обмежено зовнішньою стороною навчання, його організацією, тоді як друге глибше розкриває внутрішні процеси навчання. Однак ці найпоширеніші тлумачення самостійної роботи учнів вирішують проблему лише частково. Враховуючи все сказане, необхідно виділити таку ознаку самостійної роботи учнів, яка мала би безпосередній зв'язок з її основною педагогічною функцією - навчання творчому застосуванню знань та вміння добувати нові.

У практиці школи до самостійних робіт нерідко відносять практичні роботи, що виконуються учнями фронтально під керівництвом вчителя. Істотна різниця між цими поняттями полягає в тому, що перед ними стоять різні цілі. До практичних робіт з географії відноситься різна робота з картою, цифровими показниками, спостереження у природі тощо. Все це направлено здебільшого на ознайомлення учнів із методами географічних прийомів навчальної роботи, що лежать в основі формування умінь та навичок, передбачених програмою. Зміст практичних робіт та використовувані джерела знань мають особливу географічну специфіку. Але сама назва "практична робота" ще не визначає співвідношення діяльності вчителя та учня, робота може виконуватися учнями як фронтально, з участю вчителя, і самостійно. Таким чином, практичні роботи відносяться до категорії змісту, час, як самостійні роботи є пізнавальною діяльністю учня [1, 4].

Самостійна робота - поняття, яке лежить як би в іншій площині і відбиває не характер, а форму діяльності школяра. Теоретична та практична роботи можуть виконуватися самостійно та несамостійно. У логічній термінології "самостійна робота" та "практична робота" - поняття часткового збігу, перехреснюються [6].

У навчанні географії свого регіону як складника географії України є деякі об'єктивні умови, які дозволяють широко використовувати самостійні роботи учнів під час первинного засвоєння знань [3].

Учні перед вивченням географії свого регіону володіють різноманітними прийомами та складними видами розумової діяльності, необхідні виконання самостійних робіт. У курсах фізичної географії вони працюють із загальними та тематичними фізико-географічними картами і опановують такі специфічні для географії складними видами розумової діяльності, як складання по картам характеристики географічного оточення території, окремих елементів природи (рельєфу, клімату, внутрішніх вод, ґрунтів, природних зон) та комплексної фізико-географічної характеристики території. При вивченні соціальної та економічної географії України учні знайомляться з економічними картами та картосхемами, з економічною та демографічною статистикою і опановують деякі специфічні для економічної географії складніші види розумової діяльності, такими, як характеристика економіко-географічного положення території, господарська оцінка природних умов та природних ресурсів, складання характеристики галузей господарства, району та ін.

У ході виконання самостійних та практичних робіт з географії свого регіону ускладнюється характер пізнавальної діяльності учнів, вони вчаться користуватися різними джерелами інформації: картографічними (карти, картосхеми, картодіаграми), статистичними (таблиці, графіки, діаграми тощо), текстовими (текст підручника, додаткова література, матеріали періодичного друку тощо). Вимоги до різного характеру пізнавальної діяльності відображені у формулюванні змісту тієї чи іншої практичної роботи. Школярі вдосконалюють уміння складати географічні характеристики (в т.ч. та порівняльні) шляхом аналізу різних джерел інформації. При цьому багато завдань вони виконують на вищому рівні самостійності, застосовуючи знання та вміння самостійно за умов нових навчальних завдань [2, 7].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, вивчення досвіду роботи школи з цієї проблеми дозволяє зробити висновок про те, що самостійна робота учнів педагогічно ефективна, якщо проводиться постійно та на основі науково-обґрунтованої системи завдань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жемеров О. О. Робота з підручником географії у загальноосвітній школі. Харків: ХНУ, 2010. 20 с
2. Загальна методика навчання географії: підручник. О. М. Топузов, В. М. Самойленко, Л. П. Вішнікіна. К.: ДНВП «Картографія», 2012. 512 с.
3. Ковальова А.П. Самостійна робота як засіб залучення учнів до пошукової діяльності. Географія і сучасність. 1999. Вип. 2. С. 179-184.
4. Лаврентієва Г. П. Методичні рекомендації з організації та проведення науково-педагогічного експерименту. К.: ІТЗН, 2007. 76 с

5. Ламекіна Г.О. Організація самостійної пізнавальної діяльності учнів 6-8 класів у процесі вивчення фізичної географії : автореф. дис... канд. пед. наук:13.00.02 / Г.О. Ламекіна ; НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2004. 20 с.

6. Мальчикова Д.С., Молікевич Р.С., Саф'яник І.С. Імітаційні та ігрові STEM-технології і практики на уроках природничо-математичного циклу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. Херсон, 2021. №14. С. 79-86. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2021-14-9>

7. Молікевич Р.С. Структурні особливості категорії «медико-демографічна ситуація» з позиції суспільної географії Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. Херсон, 2014. №1. С. 36–44.

Науковий керівник кандидат географічних наук, доцент Молікевич Р.С.